ISSN 0134—3289

Азәрбајҹан МӘКТӘБИ

1979 4

ТӘ'ЛИМ ПРОБЛЕМИНИН ПСИХОЛОКИЈАСЫ

З. М. МЕҺДИЗАДӘ

В. И. Ленин адына АПИ-нин јаш вә педагожи психолокија кафедрасынын мүдири, досент

ҮМУМТӘҺСИЛ мәктәбләриндә тә'лимин тәкмилләшдирилмәси проблеми бүтүн совет ичтимаијјәтинин диггәтини өзүнә чәлб етмишдир. Сов.ИКП МК-нын вә Совет һөкумәтинин мәктәб ишинин јахшылашдырылмасы илә әлагәдар гәбул етдикләри тарихи гәрарлар халг маарифи чәбһәсинин бөјүк ордусунун гүввәсини үмумтәһсил мәктәбләриндә тә'лим-тәрбијә ишләрини даһа јүксәк сәвијјәдә гурмаға доғру јөнәлтмиш вә јөнәлтмәкдәдир. Педагокика, психолокија саһәсиндә чалышан алимләр өз тәдгигатларыны әсасән бу мәсәләјә һәср едирләр.

Лакин һәлә дә бә'зи мәктәбләрдә тә'лим просесинә формал мүнасибәт бәсләнилир. Шакирдләрин дәрсә давамијјәти, синифдә интизам јарадылмасы, мүәллимләрин јерләриндә олмасы, зәнкин вахтында вурулмасы, дәрсләрин мүмкүн гәдәр әјани вәсаитләрлә тәчһиз едилмәси мәктәб рәһбәрләри тәрәфиндән әсас вә биринчи дәрәчәли иш һесаб едилмәлидир. Бунлар һөкмән лазымдыр вә белә дә олмалыдыр. Бу, тә'лим ишинин анчаг формасыдыр. Тә'лим просесинин мәзмуну исә, 45 дәгигәлик бир дәрсдә шакирдләрә нә кими мә'луматын верилмәси, нечә верилмәси, шакирдләрин бу елми мә'луматлары нә дәрәчәдә мәнимсәмәси вә онларын мә'нәви гүввәјә нечә чевирмәләридир. Она көрә дә тә'лим просесиндә онун формасы илә мәзмуну арасында там диалектик вәһдәт јарадылмалыдыр. Мәктәб тәчрүбәсиндә тез-тез белә һаллара тәсадүф едилир ки, синифдә там [illegible]насилә интизам јарадылыр, дәрс әјани вәсаитләрлә тәчһиз едилир, мүәллим јени дәрси јүксәк сәвијјәдә изаһ едир, лакин мүәллимин вердији јени мә'лумат синфин бүтүн шакирдләри тәрәфиндән ејни дәрәчәдә мәнимсәнилмир. Белә бир вәзијјәт синиф мүәллиминин диггәтини һеч дә һәмишә чәлб етмир. Бәс сәбәб нәдир ки, шакирдләрин бир һиссәси там сакитлик шәраитиндә, мүәллими динләдији һалда онун вердији јени елми мә'луматлары ја јарымчыг мәнимсәјир, ја да һеч мәнимсәјә билмир?

Бу вәзијјәтин башлыча сәбәби синифдә әјләшән бүтүн шакирдләрин фәрди-психоложи хүсусијјәтләрини нәзәрә алмамагдан ибарәтдир. Мүәллимләрин бөјүк әксәријјәти синифдә әјләшән шакирдләрин ејни физики гурулуша малик олдугларыны нәзәрә алараг, фикрән онларын дахили аләмләринин, психикаларынын да ејни ганунаујғунлуглара малик олмаларыны јәгин едир. Она көрә дә онлар тә'лим просесиндә јени мә'лумат верәркән бир үмуми гајдадан истифадә едирләр. Мүәллимләримиз унудурлар ки, синифдә тез дәрк едән вә кеч дәрк едән шакирдләр вардыр, гаврајыш, һафизә, тәфәккүр кими идрак просесләри бүтүн шакирдләрдә ејни дәрәчәдә фәалијјәт көстәрмир, шакирдләр бу просесләрдә фәрди фәргләрә маликдирләр. Һафизәнин мүхтәлиф типләри, тәфәккүрүн мүхтәлиф кејфијјәтләри вардыр. Бунлары нәзәрә алмадан тә'лим просеси јүксәк мәнимсәмә кејфијјәти верә билмәз.

Бу вәзијјәти нәзәрә алан мүасир совет психолокијасы тә'лими јарадычы мәнимсәмә һесаб едәрәк биликләрин гавранылмасынын үч амилдән асылы олмасыны тәсдиг едир. Онлардан биринчиси, нә өјрәдир; икинчиси, ким өјрәдир вә нечә өјрәдир; үчүнчүсү, кими өјрәдир. Бунларла јанашы, психолокија тә'лимин характеринин мәнимсәнилән материалын өзүнәмәхсус хүсусијјәтиндән, онун мәзмунундан, бөлмәләринин дахили мәнтиги әлагәләрини нәзәрә алан дүзүлүш системиндән, јени мә'луматларын шакирдләрә һансы гајда илә чатдырылмасындан, нәһајәт, шакирдин психи инкишафынын фәрди хүсусијјәтләриндән, онун тә'лим әмәлинә формалашан мүнасибәтиндән, мејл вә марагларындан асылыдыр.

Совет психологларындан Н. Д. Левитов мәнимсәмәнин психоложи компонентләрини көстәрәрәк онлары шакирд психикасынын гаршылыглы мүнасибәтиндә олан мүхтәлиф чәһәтләри адландырыр вә гејд едир ки, онлар мүәјјән истигамәтдә фәаллашдырылмасса тә'лим өз мәгсәдини әлдә едә билмәз. Н. Д. Левитов һәмин компонентләр сырасына ашағыдакылары дахил етмишдир. 1) тә'лимә шакирдин мүсбәт мүнасибәти; 2) материалла билаваситә һисси танышлыг просеси; 3) газанылан материалын фәал сурәтдә јенидән ишләнмәси просеси кими тәфәккүр просеси; 4) газанылан вә ишләнилән мә'луматын јадда сахланмасы вә һифз едилмәси просеси.

Јүксәк билик кејфијјәти әлдә етмәк үчүн бу компонентләрин сајыны бир гәдәр дә артырмаг оларды. Мүәллимләрин диггәтини даһа чох компонентләр үзәринә пајланмасына јол вермәјәрәк һәләлик бунлары әсас көтүрмәк олар. Инди исә бу компонентләрин психоложи маһијјәтләринә нәзәр салаг.

Совет психолокијасы тә'лимә шакирдин мүсбәт мүнасибәти мәсәләсинә чох бөјүк әһәмијјәт верир. Совет психолокијасында ајдын сурәтдә гејд едилир ки, мүәллим өз фәннини чох јахшы билсә дә, ону мүасир үсулларла шакирдләрә вермәји бачарса да бунлар шакирдләрдә јүксәк билик кејфијјәти формалашдырмаг үчүн һәлә һәлледичи амил ола билмәз. Һәлледичи амил бунларла бирликдә шакирдин тә'лимә олан мүсбәт мүнасибәтидир. Психоложи тәдгигатлар көстәрмишдир ки, тә'лимә мүсбәт мүнасибәт: тә'лим материалларынын идеја-елми мәзмунлулуғунун, онун коммунизм гуручулуғу тәчрүбәси илә әлагәсинин,, изаһатын проблем вә емосионал характеринин, шакирдләрин кәшфедичи идрак фәалијјәтинин тәшкилинин, тә'лим ишинин сәмәрәли үсуллары илә шакирдләрин силаһланмасынын формалашмасына јардым едир. Бунлары тә'лим просесиндә нәзәрә алмагла мүәллим синфин бүтүн шакирдләриндә тә'лимә мүсбәт мүнасибәт һиссинин формалашмасына хүсуси диггәт вермәлидир.

Шакирдин тә'лимә мүсбәт мүнасибәти онун әсас психи фәалијјәтләриндән бири олан диггәтин мәркәзләшмәсинә, кәркинлијинә, давамлылығына сәбәб олачагдыр. Бу да шакирдин психикасынын, онун јүксәк формасы олан шүурунун мүәллимин дедикләри, нүмајиш етдирдикләри үзәринә јөнәлмәсинә имкан јарадачагдыр. Бу заман мүәллимин фәнни, онун тәдрис үсулуну јахшы билмәси, дәрсин мараглы тәшкили шакирдин диггәтини даһа да низамлајычы вә идарәедичи шәклә салыр. Тә'лимә мүсбәт мүнасибәт олмадыгда шакирдин диггәти мүәллимин нитги вә нүмајиш етдирдикләри үзәриндән јајыныр, шакирд диггәтсиз олур. Шакирдин диггәтсизлији онун идрак гапыларыны бағлајыр. Шакирд нә «ешидир», нә дә «көрүр».

Јухарыда гејд едилән компонентләрдән икинчиси материалла билаваситә һисси танышлыгдан ибарәтдир. Бурада материал дедикдә бу вә ја дикәр фәннин тәдрис едилән материалы нәзәрдә тутулур. Һисси танышлыг мәсәләсинә кәлдикдә исә ону белә тәсәввүр етмәк лазымдыр ки, тәдрис едилән материал көрмә, ешитмә, тохунма, һәрәкәт анализаторлары васитәсилә дујулмалыдыр, бу дујғулар үзви сурәтдә бирләшәрәк шакирдин гаврајышыны јарат-

малыдыр. Һәмин гавраjышлар шакирдин бejин габығында изләр бурахараг уjғун тәсәввүрләрин формалашмасына сәбәб олмалыдыр. Мүәллимләр jаддан чыхармамалыдырлар ки, һәр бир тәсәввүр дуjғулардан башлаjыр. Она көрә дә шакирдин дуjғу органлары олан: көрмә, ешитмә, тохунма вә с. анализаторларыны тә'лим просесиндә фәалиjjәтә кәтирмәк тә'лим материалларыны дәрк етмәнин мөһкәм бүнөврәсини гоjмаг демәкдир. Тә'лим просесиндә нә гәдәр чох анализатор фәалиjjәтә кәтириләрсә, дәркетмә бир о гәдәр мөһкәм вә мәзмунлу олачагдыр, узун мүддәт дә jадда галачагдыр.

Мүәллимләримиз буну да нәзәрдә сахламалыдырлар ки, дуjғу садә идрак просеси олса да чох асан сурәтдә шакирдин бejниндә jаранмыр. Һәр бир дуjғунун (көрмә, ешитмә, тохунма вә с.) әмәлә кәлмәси үчүн **үч** бир-бирини тамамлаjан просес баш вермәлидир. Бу просесләр: **дәркетдириләнлә дәркедән** арасында jаранмалыдыр. Тә'лим просесиндә **дәркетдирилән** мүәллимин нүмаjиш етдирдиjи бүтүн әjани васитәләрдир, онун нитгидир, **дәркедән** исә шакирдин бejнидир. Мүәллим синифдә әjләшән бүтүн шакирдләрин диггәтини нүмаjиш етдирдиjи әjани васаитә вә бунунла әлагәдар вердиjи изаһат үзәринә чәлб етмәклә шакирдин көзүндә вә гулағында еjни мәзмунлу гычыглар әмәлә кәтирир. Бунунла биринчи просесин jаранмасына сәбәб олур. Һәмин гычыглар көздән, гулагдан мәркәзәгачан синирләр васитәсилә бejнин мүвафиг саһәсинә доғру көчүрүлүрләр. Бу да икинчи просес олур. Үчүнчү просесдә мәркәзәгачан синирләрлә көчүрүлән гычыг мәркәзин мүвафиг саһәсинә дахил олур, орадакы һүчеjрәләри фәалиjjәтә кәтирир вә дахил олан гычығын кеjфиjjәти мүәjjәнләшир, дуjғу әмәлә кәлир.

Бу гаjда илә jаранан дуjғулар әсасында гавраjыш вә һәмин гавраjыш әсасында мүвафиг тәсәввүр jаранып. Материалла билаваситә һисси танышлыг бундан ибарәтдир.

Тә'лим просесиндә үчүнчү компонент, jухарыда гejд едилдиjи кими, **тәфәккүр** просесидир. Бу да синифдә дәрк едилән тәдрис материалларынын jенидән ишләнмәсиндән ибарәтдир. Буна көрә дә бир идрак просеси кими тәфәккүр бүтүн идрак просесләри ичәрисиндә ән мүрәккәб просес һесаб едилир. Бу мүрәккәблик онунла изаһ едилир ки, шакирд мәнимсәдиjи материаллар арасында дахили мәнтиги әлагәни дәрк едир, ону дүшүнүр, фәндахили, фәнләрарасы әлагә jарадыр, jени өjрәндиjи материалы әввәлчә өjрәндиjи материалларын системинә дахил едир. Тәфәккүр дуjғулар, гавраjыш вә тәсәввүрләрдән материал алыр. Онун анализ, синтез, мүгаjисә кими просесләри, мәфһум, һөкм вә әгли нәтичә кими формалары, әглин дәринлиjи, кенишлиjи, сүр'әти, мүстәгиллиjи, тәнгидилиjи кими кеjфиjjәтләри, конкрет вә мүчәррәд кими әсас нөвләри вардыр. Бүтүн бу просесләр, формалар, кеjфиjjәтләр, нөвләр идрак просесиндә шакирдин гаршысына бу вә jа дикәр саһәдә мәсәлә һәлли чыхаркән кениш сурәтдә фәалиjjәтә башлаjырлар.

Шакирдин тәфәккүрү газандығы тәсәввүрләр, мәнимсәдиjи мәфһумларла әмәлиjjат апарыр. Мүәллимләр jадда сахламалыдырлар ки, тәсәввүрләр дуjғулар, гавраjышлар әсасында формалашыр. Шакирдләр бу вә jа башга бир фәннин һиссәләри, бөлмәләри барәдә дуjғулар, гавраjышлар газанмасалар онларда уjғун тәсәввүрләр дә формалашмаjачагдыр. Мүәjjән фәнн барәсиндә тәсәввүрләр jаранмадыгда тәфәккүрүн фәалиjjәти позулачагдыр. Шакирд jени материалы баша дүшмәjәчәк, ону биликләрин системинә дахил едә билмәjәчәкдир. Психоложи вә фәлсәфи әдәбиjjатда тәфәккүрү фәалиjjәтә кәтириләи билик адландырырлар. Билик исә тәсәввүрләрдән, мәфһумлардан ибарәтдир, бунлар шакирдин бejниндә мөвчуд деjилдирсә, тәфәккүр дә, онун әмәлиjjаты да мөвчуд ола билмәjәчәкдир.

Н. Д. Левитовун ирәли сүрдүjү дөрдүнчү психоложи компонент мәнимсәнилән вә тәфәккүр тәрәфиндән ишләнән тәдрис материалларынын jадда сахланмасы вә һифз едилмәсидир. Доғрудан да бу компонент шакирдин мәктәб һәjатында әсас ролларпан бирини оjнаjыр. Тәдрис материалларынын шакирд тәрәфиндән өjрәнилмәсиндән сонра онларын jадда сахланмасы, jада салынмасы, танынмасы кими әсас вәзифә шакирдин психоложи идрак просеси олан **һафизәсинин** үзәринә дүшүр. Белә бир вәзифә илә шакирд һафизәси онун тәфәккүрүнүн билик анбары ролуну оjнаjыр. Биликләр һафизәдә тәсәввүр вә мәфһумлар шәклиндә мүһафизә едилиб сахланылыр, тәфәккүрүн әмәлиjjатында лазым оланлар орадан сечилиб фәалиjjәтә тәтбиг едилирләр.

Белә бир психи фәалиjjәтә садә нөгтеjи-нәзәрлә jанашмаг олмаз. Jаддасахлама өзү мүрәккәб фикри просесдир. Бүтүн шакирдләрдә бу просес еjни ганунауjғунлуға табе деjилдир. Jаддасахлама просеси шакирдләр арасында фәрди фәргләрә истинад едир. Шакирдләрдән бири дәрс материалыны әсасән көрмә дуjғусу илә, дикәри әсасән ешитмә дуjғусу илә дәрк етдәндә, үчүнчүсү көрүб һәрәкәт едәндә, дөрдүнчүсү ешидиб һәрәкәт едәндә jахшы jадда сахлаjыр. Беләликлә, шакирдләр арасында: көрмә, ешитмә, көрмә-һәрәки, ешитмә-һәрәки кими һафизә типләринә малик оланлар вардыр. Тә'лим просеси дәрс материалларынын jахшы jаддагалмасыны тә'мин етмәк үчүн, шакирдләрин һафизә саһәсиндә олан бу фәрди хүсусиjjәтләрини һөкмән нәзәрә алмалыдыр.

Һафизәнин jаддасахлама, jадасалма, танымa, һифзетмә кими просесләри вардыр. Бунлар бир-бири илә сых сурәтдә рабитәдәдирләр. Әкәр материал һифз едилмәзсә jадда сахлана билмәз, jаддасахлама олмазса, шакирд нәjи jада сала биләр. Таныма һәм jаддасахлама, һәм jадасалма, һәм дә гавраjыш вә тәсәввүрлә үзви сурәтдә бағлыдыр. Шакирд кечән дәрсләрдә гаврамыш олдуғу физики, кимjәви чиһазлары, һәндәси фигурлары, һеjван вә jа битки нөвләринин шәкилләрини, мүгәвваларыны тәкрар гаврадыгда ону таныjыр, демәк кечмишдә гаврадығы заман формалашан тәсәввүр һазыркы гавраjышла тамамилә уjғун кәлир, шакирд ону таныjыр. Бу заман һәмин чиһазлар, фигурлар, шәкилләр, мүгәвваларла әлагәдар мәнимсәнилән биликләр дә jада салыныр.

Һафизәнин бу просесләриндән башга онун һәрәкәт, емосионал, сурәт, сөз-мәнтиги һафизәси кими нөвләри дә вардыр. Һәрәкәт һафизәси бүтүн һәрәкәтләри, онларын системини jадда сахламагда, емосионал һафизә—һиссләр вә емосиjаларла әлагәдар гавранылан материалын jадда сахланмасында, сурәт һафизәси тәбиәт вә һәjат шәкилләри илә әлагәдар jаранан вә тәдрис просесиндә формалашан дикәр тәсәввүрләри, һәмчинин сәсләри, иjләри, дадлары jадда сахламагда фәалиjjәт көстәрир. Бу һафизә нөвүнүн өзүнүн дә көрмә, ешитмә, тохунма, иjбилмә, дадбилмә кими нөвләри вардыр.

Нәһаjәт, сөз-мәнтиг һафизәси шакирд һафизәсинин бир нөвү олмагла онун фикриндән ибарәтдир. Тәфәккүр дилдән, нитгдән аjрылыгда jашаjа билмәдиjи үчүн о, садәчә олараг мәнтиги деjил, сөз-мәнтиг һафизәси адланыр. Сөз-мәнтиг һафизәси о бири нөвләрдән фәргли олараг инсана мәхсусдур. Һафизәнин бу нөвү галан нөвләрә истинад етмәклә онлара нисбәтән әсас, апарычы нөв һесаб едилир. Она көрә дә шакирдләрин биликләри мәнимсәмә просесиндә әсас рол оjнаjыр.

Тә'лим просесиндә Н. Д. Левитовун психоложи компонентләри сырасына бу вә jа башга бир фәнн (риjазиjjат, физика, кимjа, чоғрафиjа вә с.) саһәсиндә мәнимсәнилән елми вәрдишләри дә әлавә етмәк лазымдыр. Тә'лимә шакирдләрин мүсбәт мүнасибәти, тәдрис материалларыны һисси сурәтдә дәрк етмәк, онлары тәфәккүрдә jенидән ишләмәк вә онлары jадда сахламаг шакирдин материалы нә дәрәчәдә мәнимсәмәси барәдә мүәллимә аjдын тәсәввүр верә билмәз. Мәнимсәнилән материалы jенидән һасил етмәк, фәалиjjәтә тәтбиг етмәк бачарығынын тәзаһүрү мүәллимдә бу барә-

дә инам јарада биләр. Мәнимсәнилән билнкләрин фәалијјәтә тәтбиг едилмәси формалашан вә үнсүрләри автоматлашан вәрдишләр васитәсилә едилә биләр.

Вәрдишин нә кими психоложи фәалијјәт олмасына бахаг. **Вәрдиш—тәмринләр сајәсиндә мөһкәмләнмиш һәрәкәт үсулундан ибарәт психи фәалијјәтдир. Тәмрин исә, анламаја истинад едән, шүурлу нәзарәтлә вә дүзәлтмә илә мүшајиәт едилән, мәнимсәнилмәләри гаршыја мәгсәд кими гојулан, мүәјјән һәрәкәт вә фәалијјәтләрин дәфәләрлә ичрасына дејилир.**

Демәк, шакирдин тә'лим просесиндә газандығы елми вәрдишләр анчаг планлы, мәгсәдәмүвафиг тәмринләр сајәсиндә мүмкүндүр. Мүәллимләр буну да билмәлидирләр ки, формалашмагда олан вә формалашмыш вәрдишләр арасында ики чүр гаршылыглы тә'сир јаранып. Бунлардан бири мүсбәт, дикәри мәнфи характер дашыјыр.

Мүсбәт гаршылыглы тә'сир онунла сәчијјәләнир ки, әввәлчә формалашмыш олан оху, јазы, һесаблама вә дикәр вәрдишләр формалашмагда олан вәрдишә мүсбәт тә'сир көстәрир, онун тез формалашмасына јардым едир, вәрдиш тез мәнимсәнилир. **Буна вәрдишләрин көчүрүлмәси дејилир.** Вәрдишләр арасында јаранан мәнфи гаршылыглы тә'сир исә онунла сәчијјәләнир ки, әввәлчә тәшәккүл тапан, мәнимсәнилән вәрдиш јеничә формалашмагда олан вәрдишә мане олур, онун формалашмасыны ләнкидир. Һәтта белә дә олур ки, формалашмыш олан ики вәрдиш бир-биринә елә мәнфи тә'сир көстәрир ки, онларын һәр бирини фәргләндириб, һәрәкәт үсулу кими бу вә ја дикәр бир әмәлијјата тәтбиг етмәк шакирдә мүмкүн олмур. Гоһум вәрдишләр арасында јаранан бу чүр гаршылыглы тә'сирә психолокијада **интерференсија** дејилир. Мүәллим тә'лим просесиндә бир-биринә јахын олан, гоһум вәрдишләр арасында јаранан бу чүр гаршылыглы тә'сирин инкишафына, јајылмасына јол вермәмәк үчүн бүтүн имканлардан истифадә етмәлидир.

Мәктәб тәчрүбәсиндә тез-тез белә һала тәсадүф едилир ки, шакирд дәрсини билмәјәндә мүәллим ону данламаға башлајыр. Бу данлама тәләбкарлыгла әвәз едилсә, ишин әсас чәһәтләриндән бирини тәшкил етмиш олар. Мүәллим тәләбкар олмалыдыр. Бу тәләбкарлыг синифдә әјләшән шакирдләрин һамысына ејни дәрәчәдә аид едилмәлидир. Синифдәки шакирдләрдән биринә, икисинә едилән кичичик күзәшт синиф шакирдләринин психолокијасыны поза биләр, мүәллимә олан мүсбәт мүнасибәти дәјишә биләр.

Мүәллим шакирди данлајаркән вә ја она тәләбкарлыгла јанашаркән онда нә кими дујғулар јаратдығыны, нә кими гавраjышлар вә бунларла јанашы нә кими тәсәввүрләр формалашдырдығыны, онун тәфәккүрүнүн тәһлил, тәркиб, мүгајисә, үмумиләшдирмә кими әмәлијјатларыны нечә фәалијјәтә кәтирдијини, тә'лим просесиндә һафизәсинин типләрини нечә нәзәрдә тутдуғуну, онун мәс'улијјәт һиссини, тә'лимә олан мүнасибәтини, ирадә кејфијјәтләрини нечә тәрбијә етдијини, нәһајәт, сорушдуғу дәрси шакирдә һансы үсулла чатдырдығыны да бир ан јадына салмалы, шакирдә нә вердијини, нечә вердијини, нә истәдијини дә фикрән мүгајисә етмәлидир.

ТӘБЛИҒАТ ИШИНИН ПЕДАГОЖИ ПРИНСИПЛӘРИ

Әждәр АҒАЈЕВ
педагожи елмләр намизәди

МҮӘЛЛИМ тә'лимин ганунаујғунлугларыны билмәклә кифајәтләнмир, бунларын һәјата кечмәси үчүн мүвафиг шәраит јарадыр. Буна наил олмаг үчүн тәдрис просеси заманы чыхыш нөгтәсини тапмаг вә она әсасланараг өјрәтмәк тәләб олунур. Еләчә дә тәблиғат иши педагожи просес маһијјәти дашыдығындан тәблиғат заманы өјрәтмәнин даһа мүвафиг, даһа еффектли нәтичәси үчүн тәблиғат ишинин принсипләрини билмәк лазымдыр. Бу принсипләр өзү тә'лим вә тәрбијә тәчрүбәси нәтичәсиндә мејдана чыхмыш, тә'лим вә тәрбијә просеси ганунаујғунлуғунун елми мүчәррәдләшдирмә јолу илә системә салынмышдыр.

Ф. Енкелс јазыр ки, принсипләр—тәдгигатын чыхыш нөгтәси дејил, онун јекун нәтичәсидир; бу принсипләр тәбиәтә вә бәшәријјәт тарихинә тәтбиг олунмур, онлардан мүчәррәдләшир; нә тәбиәт, нә дә бәшәријјәт принсипләрлә дүшүнүлмүр, әксинә, принсипләр јалныз тәбиәтә вә тарихә мүәјјән дәрәчә ујғун кәлән заман доғрудур.

Әлбәттә, педагожи просесин бүтүн принсипләрини вә һәм дә үмумтәһсил нөгтеји-нәзәриндән тәблиғат ишинә тәтбиг етмәк олмаз. Ишин гаршысында дајанан мәгсәд вә вәзифә мүтләг нәзәрә алынмалыдыр. Мә'лумдур ки, тәблиғат просеси елементар тәһсил вермир, о, шәхсијјәтин формалашдырылмасы, онда марксизм-ленинизм/ дүнјакөрүшү вә әгидә јарадылмасына хидмәт едир. Тәблиғатын принсипләрини билмәк тәблиғатчыја тәблиғат ишинин даһа мүнасиб үсул вә васитәләрини сечмәк имканы верир. Принсипләр өзү дә бир-бириндән тәчрид едилмиш дејил, онлар бир-бирилә сых бағлыдыр. Биз бурада һәмин принсипләрин һамысы барәдә јох, әсаслары һаггында данышачағыг.

Тәблиғатын елмилији

Елмләрин мүасир инкишаф мәрһәләси шәраитиндә бу принсипин нәзәрә алынмасы даһа бөјүк актуаллыг кәсб едир. Һәмчинин тәблиғатчылардан елми биликләрин, хүсусилә марксизм-ленинизм елминин маһијјәтини билмәк, гејри-елми тәсәввүрләрин өзү илә таныш олмаг тәләб олунур. Тәблиғатчы өз ишини елми принсип әсасында гураркән сон наилијјәтләри нәзәрә алмалы, мүасирлик јолуну тутмалыдыр.

Елми биликләр садәчә олараг факт вә һадисәләр һаггында тәсвир вә ја тәсәввүрләр дејил, нәзәри чәһәтдән әсасландырылмыш, експериментал олараг јохланылмыш, нәтичәси көз габағында олан һәгигәтдир, објектив фактлардыр, даһа доғрусу, бу фактлар һаггында мәнтиги үмумиләшдирмәдир.

Ичтимаи һәјат тәчрүбәсинин еһтијачларындан ирәли кәлән елм чәмијјәтин мадди һәјат шәраитинин артмасы илә инкишаф едир, зәнкинләшир вә чәмијјәтин тәрәггисинә имкан јарадыр.